

JEDAN LAPADSKI MOTIV U VOJNOVIĆEVU DJELU

(Lapadska priča »Stari grijesi« — sonet »Na Mihajlu«)

NIKOLA IVANIŠIN

Ivo Vojnović nije pjesnik Dubrovnika samo po tome, što je u *Trilogiji* opjevao veličinu i tragiku gosparskog — nekadašnjeg — Dubrovnika, nego i po tome, što je u nizu svojih djela opisao trajno žive i trajno lijepe lapadske i gruške krajolike i vidike. Budući da tijekom vremena uspomena na iščezle gospare sve više i više blijedi, moglo bi se pretpostaviti, da će kod novih generacija izbljedjeti slika Iva Vojnovića »gosparskog« pjesnika, i da će on kao pjesnik blistati sve jače i jače na onim mjestima, gdje je slikao ne gosparsku veličinu, nego bijedu i gdje je — makar i protiv svoje volje — prikazivao one društvene snage, koje su u životnoj borbi nadjačale i »naslijedile« gospare.

Ali i »pobjednički« dobri, skladni dubrovački puk — onakav, kakva ga je Vojnović vidio, doživio i opjevao, — također malo po malo nestaje, te i »vojnovićevska« slika toga puka ne će možda budućim generacijama biti onako bliska i svježja, kao što je, recimo, nama danas, ili kao što je još bliža i još svježija bila generacijama, koje su nam prethodile.

Jedino su trajno živi vojnovićevski lapadski i gruški vidici, pa »tarace«, šetnice, čempresi, borovi, masline, — zelena Petka, plavo-dubrovačko nebo i plavo dubrovačko more.*

Oni su trajno živi, svježji, nepromjenljivi unatoč i usprkos tijeku vremena, elementarnim nepogodama i ljudskim bjesovima i zloćama,¹ pa bi takvi mogli ostati i generacijama, koje dolaze, koje će možda

* Vladimir Nazor, razmišljajući svojedobno o »čarima našeg Dubrovnika«, izreče ovakvu misao: »Nestade slobode, i sjaja i drevnih gospodarâ, i još koješta; ali džardini blistaju i sada na proljetnom suncu« (V. Nazor: »Michelangelo Buonarroti, Lodovico Beccadelli i Dubrovnik«, *Eseji, Članci, Polemike* Zgb. 1950, str. 187).

¹ Za vrijeme okupacije u julu 1942. godine talijanski su vojnici zbog potreba za ogrjevnim drvom zapalili Petku, tako da je stoljećima uzgajana borova šuma skoro sva izgorjela. U to vrijeme talijanski konji oglodaše koru s bujnih stabala lapadskih maslina, pa i masline ugušuše. Činilo se, da je ljepota lapadskog krajolika trajno uništena, ali već nakon nepunih 20 godina iza okupacije na Petci iznikoše novi još ljepši borovi, a po lapadskim docima obnoviše se još ljepše masline.

u Vojnoviću gledati ne toliko pjesnika nestalih dubrovačkih gospara, nego u prvom redu pjesnika neuništivoga i trajno živoga lapadskog i gruškog krajolika.

Crveno, crno, plavo zeleni lapadski slikarski motivi ukrašeni suncem, čempresima, maslinama, borovima i morem nisu u Vojnovićevu djelu obični literarni motivi. Oni nisu samo elementi sadržaja² Vojnovićevih djela, nego su nezamjenljivi i dragocjeni dio njegova pjesničkog svijeta, — njima se on stalno vraća, oni su njegova pjesnička opsesija, bitan »kompleks« njegove pjesničke ličnosti, njegova pjesničkog stila.

U jedan takav Vojnovićev stilski kompleks »uklopljen je i slikarski motiv crkvice, groblja, čempresa, borova i maslina na Mihajlu«.³

Veoma jednostavno, romantičarski, realistički-klasično — Vojnović opisuje i crkvicu i groblje na Mihajlu:

...Prava seoska, primorska crkvica, ali ne na vratolomnim hridinama, otkle je mogu brodovi i tihe suze putnika pozdravljati — kako našu gospu od Milosrđa — već malašna, skromna, izgubljena u sivkastome zelenilu maslina. Mjesto je to sastanka, kratke molitve i tihijeh, katkada sjetnijeh razgovora. A to domaće, pitomo čuvstvo ne bješe pomučeno niti starinskim vlastoškim grobovima, poredanijem kraj crkvice, povrh procavćenog zida, polusakrivenijem pelinom i badeljima, a niti ogromnijem čempresima, koji, nepomični, tamni, uznositi poput gotskih tornjeva, stoje vječno na straži da čuvaju o n u crkvicu, i o n o zvonce i o n e mrtve.⁴

Ne nalazi se dakle na Mihajlu ova ili ona obična crkvica, kakvih ima mnogo u našem primorskom kraju, nego o n a crkvica s nekim posebno intoniranim značenjem, o n o osebužno zvonce i o n i posebno znameniti mrtvi.

Naglasivši dakle i sam, da mu je osobito stalo do Mihajlskog lapadskog kompleksa, Vojnović ga je s posebnom pažnjom i opisao, nastojeći da pronikne u dubinu i da zahvati nekoliko dimenzija. Jedna su od tih dimenzija i zvukovi s Mihajla, pjesnički - vojnovićevski fiksirani i individualizirani. Sam Vojnović upozorava čitaoca na slušanje, kad ga »dovodi« na Mihajla.

Ali... čujte!... Din, din — din!... zvon i zvonce u šumici maslina i bora! (40)

...Začas zaječi sam vjetrić pun mirisa pelina i bora glasom tuge i izgubi se u crne grane grobnijeh čempresa. (32)

...A sin je... slušao tihu tužaljku vjetra kroz čemprese. (40)

² Po Wolfgangu Kayseru motiv je jedan od osnovnih pojmova sadržaja jezične umjetnine (W. Kayser, *Das Sprachliche Kunstwerk*, str. 59-64).

³ Iako na mihajlskom groblju počivaju zadnji izdanci Bunića, Bundića, Boždarevića, Getaldića i Pucića, to je groblje samo u poetskom smislu vlasteosko. Uz velikog pjesnika Iva Vojnovića i velikog nogometaša Šimu Milutina u carstvu mrtvih na Mihajlu davno su »prevladali« lapadski i gruški pučani: pomorci, vinogradari, penzioneri, »barkarioli« i t. d.

⁴ *Sabrana djela I. Vojnovića*, Beograd 1940., knj. III. *Stari grijesi*, str. 17, 18. Svi citati u ovom napisu sve do zadnjega poglavlja uzeti su iz toga izdanja Vojnovićeva djela *Stari grijesi*. Uz slijedeće citate i parafraze iz djela *Stari grijesi* bit će u tekstu samo naznačen broj stranice.

Vojnović je u trijemu ispred mihajlske crkvice prikazao žamor »kundurovanja« (19—22), u samoj crkvi šapat molitve (40), nad crkvicom zvonjaju zvona (11, 14, 42, 93), u čempresima cvrkutanje vrabaca (33), oko grobova zujanje osa (40), poproplancima šuštanje maslina (130).

Glas zvona s Mihajla odjekivao je »u zelenome miru Lapada« (22).

Sam Vojnović reče »u zelenome miru Lapada«, i tako makar nehotice upozori čitaoca, i da gleda oko sebe, da po mogućnosti uoči i doživi boje na Mihajlu.

Radnja Vojnovićeve ispričane drame *Stari grijesi* odvija se u vremenskom rasponu od potkraj rujna do početka proljeća. U tom razdoblju isijavaju s Mihajla različite boje, već prema tome, kakve su vremenske prilike, koje je doba dana i kakvo je raspoloženje onoga, tko te boje promatra.

Za t. zv. Mihajlskog ljeta — Vojnović ga opisuje u prvom dijelu *Starih grijeha* — dominiraju na Mihajlu svijetle boje nadgrobnih ploča, za jesenskih i zimskih oluja svijetla boja ustupa mjesto tmurnim sjenama čempresa, između svijetloga i tmurnoga su nijanse, — vojnovićevska slika mihajlskih boja prilično je živa i plastična.

Pod sunčanim zrakama mihajlskog ljeta nadgrobne se ploče čine sive (33), pored ploča su bijeli križevi (18), iznad njih tamni čempresi (18), nešto dalje zlatna daljina mora (189). Sjene čempresa se crne, grane čempresa se crne, — crno je i u dušama glavnih junaka.

A sve to zajedno — sive ploče, bijeli križevi, zlatno more, crni čempresi, crne sjene i crni ljudi — utonulo »u zelenome miru Lapada«. U tom zelenom, lapadskom miru protkanom »mrežastim sjenama treperećijeh maslina« (15) Vojnović je jasno osjećao i proporcije, prostornost, — plastiku svojih čempresa, koji poput gotskih tornjeva dominiraju krajolikom — ogromni, dostojanstveni, divovski uznositi.

*

Slikajući na početku *Starih grijeha* lapadski mihajlski praznik Vojnović je ispod trijema crkvice na Mihajlu — bar za trenutak — prikazao i oživio tipične isječke iz ondašnjega dubrovačkog života. Tu su se u očekivanju crkvenog obreda našle na okupu dubrovačke žene — iz Lapada, Gruža, s Konala, Grada. Iz različito intoniranih boja njihovih glasova, živahnosti njihova »kundurovanja«, zaiskrila bi katkada suština svakodnevnog, jednoličnog života. Uz žene su i lapadski i gruški pomorci, predstavnici »pravog života«, a među njima i glavne likosti drame — lapadski kapetani Pasko Jakšić te Ivo i Pero Dubović.

Pod trijemom mihajlske crkvice, a nadomak čempresa i grobova, Vojnović je i okarakterizirao svoje glavne junake. Tu je sijedi kapetan Pasko ispričao jezivu priču o zločinačkoj prošlosti Iva Dubo-

vića, — ta prošlost je uzročnik drame, stalno »lebdí u zraku« i truje unutarnji mir i sreću Ivova sina Pera. Nisu Ivo i Pero Dubović vezani uz Mihajla samo »slučajnim« mjestom pripovijedanja kapetana Paska, jer tu na mihajlskom groblju već dvadeset godina počiva »Draga Vice« Ivova žena i Perova majka.

Mrko i preko volje gledajući u pravcu ženina groba Ivo Dubović kao da pokazuje svoj teški karakter, a i krivnju, — svojedobno je brutalnim postupcima umorio vlastitu ženu. (35)

Istovremeno njegov sin Pero s tugom i sjetom promatra majčin grob otkrivajući time svoju blagu narav, a i pisca Iva Vojnovića, koji tom prilikom oživljuje i poetizira još jedan majčinski lik. (40)

Želeći, da preko kapetana Paska iznese glavnu osobinu Iva Dubovića, Vojnović i tu osobinu dovodi u vezu s crkvicom na Mihajlu — Ivo Dubović je naime toliko zao, da bi »prodô i oltar Sv. Mihajla, kad bi ga ko ćio da kupi«. (27)

Sve što njegov sin Pero ima na ovome svijetu »sve se to sastalo i stislo na Mihajlu«. (41)

Groblje na Mihajlu je dio Perove krvi, jer tu počiva njegova majka, zvuk mihajlskog zvona »ušao mu je u krv«, podsjeća ga na kormilarsko zvonce, — njegov životni poziv (42); na glas voljene djevojke, — njegovu životnu sreću. (93)

Od svih mihajlskih poetskih motiva — crkvice, groblje, čempresi i t. d. — Vojnović se u svojoj drami najviše »koristi« zvoncem. Zvonjavom toga zvonca on otpočinje pripovijedanje, osvježava jednolične situacije, komponira dramu, karakterizira ličnosti.⁵

Kad Vojnović ponekad dospíje u situaciju, da iznevjeri sebe kao pisca, »on se laća« mihajlskog zvona, razbija postojeći ugođaj, skreće pažnju čitaoca, mijenja tok radnje.

Slikajući Pera i Ksantu na morskoj obali same, s rukom u ruci, kako opijeni ljubavnom vatrom udišu morski zrak i čeznu za proljećem, koje će doći, Vojnović ne dopušta rasplamsaj erotskih raspoloženja, koja je čitalac s pravom očekivao. Umjesto opisa vatrenih poljubaca on unosi u tekst neočekivanu rečenicu:

U daljini zazvoni staro mihajlsko zvono podne. (150)

Nakon te rečenice raspline se postojeća erotikom zasićena atmosfera. U pravcu daleke zvonjave raspline se i pažnja čitaočeva. Sadržaj i smisao pripovijedanja također se izmijeniše, — Ksanta se ote ljubavnoj omami, »pristojno« i prisebno rastade se od voljena čovjeka: Vojnović je eto »uz pomoć« mihajlskog zvona prikazao još jedan tipično »vojnovićevski« ženski postupak.⁶

⁵ Do 23. str. skoro neprekidno, a povremeno i sve do kraja *Starih grijeha* (str. 29, 42, 150, 181) »razliježe« se zvuk mihajlskog zvona.

⁶ Značajke Vojnovićevih ženskih likova u prvom su redu blaziranost, osebnost, rafiniranost, požrtvovnost, — ženstvenost duha, a ne krvi i seksa (Rose Mary, Bianca Rivelli, Deša, Sestre Benaše, Ida i t. d.)

Mihajlsko zvono, kojim se Vojnović obilno poslužio u svojoj drami nije u njoj ostalo obično literarni rekvizit, već je oživljeno, personificirano s ljudskim svojstvima. To zvono nije samo zvonilo nego »ječalo«, »trčalo«, »mahitalo«, »zvečalo«, katkad »obnemoglo strašljivo«, katkad »nemilosrdno priglušeno« odliježući zelenim lapadskim krajolikom. Ono je oživjelo Vojnovićevu dramu, isto kao što i dandanas oživljava pitomi lapadski krajolik.

*

Svoje djelo *Stari grijesi* Vojnović je nazvao lapadskom pričom, a u književnoj historiji to se djelo spominje kao oveća pripovijest ili čak roman.⁷ Međutim, u svojoj osnovi, to bi djelo moglo biti drama, zapravo ispričana drama, — gola prozna tehnika ne bi mogla određivati bit djela. Vojnović nas je, čini se, »prevario«, kad je rekao, da se tek iza »Ksante« (od 1918. *Stari grijesi*) u njegov život »ušuljala drama«,⁸ ona se naime »ušuljala« već u *Geraniumu*,^{9a} *Novelama*, u *Starim grijesima* je prevladala stvarno, a iza *Starih grijeha* i stvarno i formalno.⁹ Dramsku suštinu *Starih grijeha* predodređuje dramatikom nabijena atmosfera, — »tragična krivnja« Iva Dubovića, koja tokom cijele radnje kao neki memento i prijetnja »visi u zraku« i na kraju utječe na sudbine lica u drami (Pera, Ksante i Klare); unutarinja drama Pera Dubovića, — sukob između osjećaja, koji ga vuku na more, i dužnosti, koja ga sili na poslušnost ocu; dramski dijalozi: Pero — Ivo Dubović, Pero — Ksanta, Pero — Klara — Kapetan Pasko — Mare Lučica i t. d.

Da se ne govori o klasičnim normama drame, jedinstvu mjesta: Lapad — Mihajlo; vremena: od 29. IX. 185. do proljeća slijedeće godine, radnje: sukob Ivo i Pero Dubović, kapetan Pasko — Dubović — Pero i Klara, rasplet sa Ksantom i t. d.

U cjelini uzevši, u *Starim grijesima* prikazana je lična drama lapadskog poštenjaka i pomorca Pera Dubovića. Vrhunac i rasplet te lične drame usko su vezani uz crkvicu, groblje i čemprese na Mihajlu.

Razapet između osjećaja i naslijeđene krvi, koji ga vuku na more, na ostavljeni brod, i dužnosti, koja ga prisiljava na poslušnost ocu, Pero Dubović očajan, izbezumljen lunja mihajlskim krajolikom tražeći utjehu. Mjesto utjehe i žuđenog smirenja on vidi sablasti, doživljava priviđenja, — kod njega triumfiraju podsvjesne snage, zov nemirne krvi predaka pomoraca; jeka mihajlskog zvona potsjeća ga

⁷ Vidi Lujo Vojnović, *Predgovor Sabr. djela I. Vojnovića* Beograd 1939., knj. prva, str. XXV., A. Barac, *Jugoslavenska književnost*, Zagreb 1954., str. 271.

⁸ Ivo Vojnović, *Stari grijesi*, predgovor, Zagreb 1918.

^{9a} I prije *Geraniuma!* Već god. 1878. Vojnović je u *Pozoru* objavljivao kazališne kritike.

⁹ O dramskim značajkama Vojnovićeva pisanja i prije objavljivanja njegove službeno prve drame *Psyche* 1889., mogla bi se napisati argumentirana rasprava.

na glas kormilarskog zvonca, huk vjetra kroz mihajlske masline i čemprese napominje mu pjesmu mornara po palubi.

Iz monologa kap. Pera Dubovića osjeća se, da se njegova lična drama približava svom vrhuncu.

Zbogom crkvice bršljanom okrunjena, zbogom sv. Mihajlo, hrabri arkandele s tvojim orguljama, s tvojim tamjanom, s tvojim mirisom pelina i miholjica! ... Gdje je vaša moć? Gdje je vaš tihani čar? Tvoje zvono, stari sveće, dozvalo je pomorcu avet njegove ljubavi, njegove jedine strasti, ponosite lađe nabreknutih, tvrdijeh rebara, bijelijeh jedara, dvije srebrolike pjene krmom prelomljene! Za njome je čeznuo u snu i u javi, a da nije smio ni samome sebi da priznade čemer te ga sudbina rastavila od života i slobode njegove. Ne! — ta je tuga pregorka bila. Krv mu uzavri žilama, skoči mu u glavu, i neobuzdana, nagla želja rastavi ga od crkvenijeh vrata.

— Što ga je držalo? — Moliti nije mogao. Neka sv. Mihajlo pomogne onijem, koji vape za mirom. Ali njemu? Što će njemu da pomogne, kad je on ljubio borbu i oluju. (42)

Ali tu na Mihajlu i oko njega Pero Dubović je nastavio da traži smirenje:

Pomorac je hodio žurno mihajlskom stazom upijajući požudno noćni hlad. Nije ni sam znao kuda ga noge vuku... Pero je stupao naglo. Bješe onijemio, jer je noćni vjetar u mjesto njega govorio. Najednom opazi pred sobom divovske crne aveti mihajlskih čempresa. Nehotice bješe stigao do parokove kuće«. (130)

»Nehotice« dakle i »ni sam ne znajući kuda ga noge vuku« Pero Dubović dolazi na Mihajla tražeći smirenje i spas.

I nalazi ih — zajedno s Ksantom žrtvom zločina njegova oca — na kamenitom putu iznad Mihajla nedaleko crkvice, ploča, čempresa na domak zlatne daljine mora. (189)

Iako bi Mihajlski motiv onakav kakav postoji »u zelenome miru Lapada« mogao u prvom redu poticati na razmišljanja o tišini nestajanja, zagoneci života, misteriju smrti, ipak se njime Vojnović u djelu *Stari grijesi* u prvom redu »koristio«, da što bolje prikaže raznovrsnost i bujnost života. Od raznolikog treperenja zvukova, živopisnog nijansiranja boja u sjeni mihajlskih čempresa, do isto takvoga životnog nijansiranja u dušama ljudi, — zajedljivost kundurovanja, mržnja kapetana Paska, raspaljene strasti Pera Dubovića, tiha ljubav Klarina, žestoka ljubav Ksantina i t. d., i t. d. Osim toga i sam Mihajlski kompleks — crkvice, grobovi, čempresi — izrastao iz lapadske tišine sam po sebi isijava osebujuću živost i upravo po toj živosti on i živi posebnim čarom nedostižne, tajanstvene, vječne poezije, bez obzira što su u crkvisi grobovi, pod čempresima grobovi, što se dnevno rađaju sve novi i novi grobovi, što nad Mihajlom vlada tišina, koja opominje na smrt.

Takva »Mihajla«, koji simbolizira smrt prikazao je Vojnović u djelima, koja su slijedila iza *Starih grijeha*, osobito u onima, gdje je prevladala lirsko-dramska bit njegova talenta, — u *Trilogiji* i lirici (lirika je u osnovi sastavni dio lirsko-dramskoga kompleksa *Trilogije*).

Nije tek puki slučaj, što se najvažnije Vojnovićevo djelo *Dubrovačka trilogija* »začelo« i »završilo« na Mihajlu.¹⁰ To djelo je simbolički za sva vremena i »ostalo« na Mihajlu, »da u hladu čempresa ne uvehne«, — najpoetskija naša drama u hladu najpoetskijih čempresa našeg Primorja.

Polazući »tri struka lovorike, pelina i vrijesa«¹¹ na mihajlsku nadgrobnu ploču, Vojnović jasno fiksira grob, — smrt, nestanak u smislu uzvika gospođe Mare s »Tarace«,¹² u smislu soneta, kojim je »zaključio« *Trilogiju*, u smislu suštine onoga, što je rekao u *Trilogiji*.

Sonet »Na Mihajlu« organski je uslijedio:

»Nakon svih borba nasl'jeđenih strasti i mržnje davne što ti žile pali«, t. j. nakon svega onoga, što je plamtjelo u *Starim grijesima* i prvom činu *Trilogije*, tinjalo u »Sutonu«, zamiralo na »Taraci«, iščezlo — na Mihajlu. Nakon života uslijedila je smrt, nakon životnih borbi, strasti, uživanja, eolska lira mihajlskih čempresa, zvuk, zrak — ništa.

Pogrešno bi bilo doslovno shvatiti zadnje riječi gospara Lukše na kraju trećega dijela *Trilogije*:

A sad!... homo spat.

Ne radi se ovdje ni o kakvom spavanju, — odmoru nakon sudbonosnih, užasnih razočaranja.

Sam Vojnović nam u bilješkama za režisera pomaže, da potpunije shvatimo smisao riječi gospara Lukše.

Izgovarajući ih gospodar Lukša jednim pogledom obuhvaća »crnu tišinu mrtve tarace. Čini se da je nad pločama kakvoga staroga grobišta«.

Ne dakle »ho'mo spat«, nego »gubimo se s lica zemlje! — nestanimo za sva vremena! naše je mjesto na starom grobištu!«¹³

NA MIHAJLU

Jedan po jedan dohodu vlastela
u crnom ljesu nošeni od fakina
za zadnje s'jelo, gdje no znak propela
grbove kruni usred ruzmarina.

Nakon svih borba nasl'jeđenih strasti
i mržnje davne, što ti žile pali,
i šetnja, i šala, i plandovanja, i lasti,
harno je leći, gdje su nav'jek spali

¹⁰ Početak *Trilogije* je posveta djela Kostu Vojnoviću, ocu Ivovu, koji je pokopan na Mihajlu, završetak *Trilogije* je sonet na *Mihajlu*.

¹¹ Ova tri struka

lovorike, pelina i vrijesa

ocu mome

za života darovana, — sada,

na svetu mu ploču polažem, — da u hladu čempresa na Mihajlu ne uvehnu.

¹² Ah!... a ne misliš, ćerce, što će nam lijepo svijetlit, kad počinemo, mi na Lapadu.

Oh! Kako ću zavikat ispod ploče: Finalmente, eto nas između našijeh! — *Dubrovačka Trilogija*, Beograd 1927. (S. K. Z.), *Na Taraci*, str. 129).

¹³ Vidi N. Ivanišin, treći dio skice »Tri zapisa o Ivu Vojnoviću«, *Krugovi* 1958., br. 1, 2, str. 46-48.

djedovi mrtvi, dok-je Knez još vladô.
Tu sami trunu dalje bar u miru,
dok cvjetnom travom pase krotko stado,

što san gospara ne budi u svom gaju.
— »Requiem aeternam!«... čuj eolsku liru
čempresa grobnijeh!... Možda šapću o raj.

Osnovni je ugođaj pjesme atmosfera groblja, ukopa i svega onoga, što je s tim povezano, — svečano intonirani »Requiem aeternam«, kao suština svega i kao opomena.

U prvoj strofi izražena je slika groblja i pogrebnih povorki.

Druga strofa i početak treće su naracija — zapravo »posmrtno slovo« o životu i neminovnosti smrti.

Drugi stih treće strofe jest pokušaj prkosa i tipično dubrovačkog ironiziranja. Nakon propasti Republike, t. j. nakon svega onoga, što se desilo već u prvom činu *Trilogije* jedini je spas na groblju, na Mihajlu, — tamo će vlastela dubrovačka počiniti »bar u miru«.

Treći stih treće i prvi stih četvrte strofe jest pokušaj idealiziranja: cvjetnom travom pase krotko stado, — mjesto, gdje se počiva »bar u miru«, idealno je, tu je »cvjetna trava«, »krotko stado«, — posljednji mir gospara je savršen, potpun.

Najedamput — u zadnja dva stiha — otrežnjenje od idile i kao udar u cimbal *Requiem aeternam!*, huk vjetra kroz čemprese!

Nema idile, — nego carstvo nestanka, crno groblje, crna smrt.

Jedan po jedan dohodú vlastela
ù crnóm l'jesu nošeni od fakina

To je u prvom redu ritam, i to ritam koraka teških, ujednačenih — pogrebne povorke polako »gmižu« — »o do z do« prema Mihajlu, — mrtva vlastela su »u z b r d o« nošena od fakina, tipična, jeziva škripa koraka se čuje.

Jedan lijes je donesen »na zadnje sijelo«, održan je posmrtni govor, zatim tišina: »cvjetna trava«, »krotko stado«, hlad čempresa. Osebniji zvuk »eolske lire« razbija tišinu, — vrhovi čempresa se pokrenuše, šuštanje vjetra, pa opet tišina.

Vojnovićev sonet od početka do kraja »suona« (*sonetto* — *suona*): škripa koraka, žamor glasova, šuštanje čempresa.

Kad ga pročitamo, kao da smo čuli (čuj eolsku liru) pjesmu prolaznosti, zvukove smrti kako zamiru u daljini.

Ali nismo samo »čuli« pjesmu smrti nego smo »vidjeli« i njenu sliku. Mrtvu vlastelu kako »dohodu nošeni od fakina«, crne ljesove, zlatne fakine,¹⁴ zelene ruzmarin, šarene livade, bijele ovce, crne čemprese.

¹⁴ U dubrovačkom žargonu »fakini« su nosači, u ovom slučaju nosači ljesova. Katkad još i danas, za vrijeme pogrebnih svečanosti u Dubrovniku, ljesove nose fakini — redovno stasiti Župljani ili Konavljani odjeveni u živopisne, zlatom opšivene narodne nošnje.

Crni ljosovi šuto, crni čempresi šapću! Crni čempresi kao da preklinju:

Velebna vlast onih gordih dubova
opet nad cvijećem i smrću zavlada
besmrtnom slavom gotskih hramova. (Oni — 1900)

Neka na Mihajlu i ostane tišina — grobna tišina — radi poezije, radi uspomene.¹⁵

N. Ivanišin: UN MOTIF DE LAPAD DANS L'OEUVRE DE VOJNOVIĆ*

Résumé

Dans son article l'auteur interprète le conte lapadien de Vojnović *Les anciens péchés*, et le sonnet *À Mihaïl*, affirmant que les pittoresques motifs lapadiens de la petite église, du cimetière et des cyprès dans le sonnet *À Mihaïl* ne sont pas dans l'oeuvre de Vojnović un motif littéraire ordinaire, mais une partie unique de son univers poétique, un complexe essentiel de sa personnalité et de son style poétique. Dans le cadre de ce complexe de style, il n'a pas seulement fixé artistement les couleurs, les sons et les proportions de ce paysage lapadien, mais, usant d'une technique réaliste, il a décrit une tranche de vie du Dubrovnik d'alors, donné un caractère aux personnages et construit la composition du conte lapadien *Les anciens péchés*. Réalisée dans une technique narrative, cette oeuvre de Vojnović est citée dans la science littéraire yougoslave comme un roman dépassant l'ampleur d'un simple conte. Au fond, cette oeuvre pourrait être aussi bien un drame, drame conté qu'un régisseur pourrait sans trop de difficulté porter à la scène. Ce qui donne cette signification dramatique aux *Anciens péchés*, c'est l'atmosphère lourde de tension dramatique, la faute tragique de Ivo Dubović, l'un des personnages principaux, les dialogues dramatiques, l'unité d'action, de lieu et de temps, etc. Dans cette oeuvre de Vojnović, on a montré vraiment le drame personnel d'un honnête homme, marin de Lapad. L'ascension dramatique, la tension maxima et le dénouement de ce drame sont étroitement liés et enchaînés par le complexe de style de Vojnović, de la petite église, du cimetière et des cyprès de »Mihaïl«.

Ce paysage lapadien du cimetière Mihaïl, Vojnović l'a beaucoup aimé, car dans ce cimetière il trouve aussi le caveau des siens, dans lequel lui même fut enterré en 1929. Ce n'est donc pas par hasard que Vojnović avait entrepris son oeuvre majeure la *Trilogie de Dubrovnik* dans l'intention de la dédier à son père Kosta Vojnović (qui fut enterré à Mihaïl en 1903), et qu'il termina sur le sonnet *À Mihaïl*, dans lequel Vojnović a chanté, par des moyens visuels et auditifs, la poésie de la disparition des contes de Dubrovnik.

¹⁵ Tišinu mihajlskog, lapadskog pejzaža u novije vrijeme »ugrožava« sa-
blast »camping«-turizma.

* Lapad, presqu'île et agglomération de la circonscription de Dubrovnik.